

Коробова І. В. До проблеми співвідношення та супідрядності понять «компетенція / компетентність» [Текст] / І. В. Коробова // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту : Серія : Педагогічні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 99. – С. 51-55.

УДК: 378.14

І.В.Коробова
Херсонський державний університет

ДО ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА СУПІДРЯДНОСТІ ПОНЯТЬ “КОМПЕТЕНЦІЯ / КОМПЕТЕНТНІСТЬ”

Анотація. У статті проаналізовано існуючі підходи до тлумачення, співвідношення та супідрядності понять “компетенція” та “компетентність”, представлено авторську позицію щодо відмітних рис кожного з зазначених понять.

Ключові слова: компетенція, компетентність, зовнішнє, внутрішнє, потенційне, актуальне, ідеальне, реальне.

Annotation. The existent going near interpretation, correlation and collateral subordination of concepts "competense" and "competence" is analysed in the article, authorial position is presented in relation to distinguishing features each of marked concepts.

Keywords: competense, competence, external, internal, potential, actual, ideal, real.

Постановка проблеми. Бурхливий економічний розвиток нашого суспільства зумовлює зміни в освітньому процесі. Зокрема, стрімко розробляється та впроваджується нова компетентнісна парадигма, яка орієнтує освітян на підсилення практичної спрямованості та особистісної значущості навчання. Але при цьому категоріальний апарат компетентнісного підходу розроблений ще недостатньо, незважаючи на численні дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців у цьому напрямі. Отже, проблема співвідношення та супідрядності категорій “компетенція” і “компетентність” залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свої погляди на сутність базових понять компетентнісного підходу висловлювали у своїх працях як зарубіжні (Дж.Равен, А.В.Хуторської, І.О.Зимня, В.В.Лебедєв, В.М.Коровін та ін.), так і вітчизняні науковці (І.В.Родигіна, О.В.Овчарук, О.І.Пометун,

І.В.Бургун, О.І.Локшина та ін.). Аналіз наукових доробок дає підстави стверджувати, що існує два основних підходи до тлумачення понять

© Коробова І.В.

“компетенція / компетентність”: *ототожнення* (Л.Н.Болотов, В.С.Ледньов, М.Д.Нікандров та ін.) або *диференціювання* (І.О.Зимня, В.В.Краєвський, А.В.Хуторської та ін.). Більшість науковців дотримуються другого підходу, який є одночасно й найбільш невизначеним.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розбіжності у трактуванні понять “компетенція / компетентність” різними науковцями утруднюють подальші дослідження компетентнісного підходу. Це зумовило наш інтерес до зазначеної проблеми.

Метою статті є аналіз існуючих підходів до тлумачення сутності понять “компетенція / компетентність” та розробка авторської концепції стосовно їх співвідношення та супідрядності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація мети дослідження передбачає наступну послідовність викладу: підходи до тлумачення понять “компетенція / компетентність”; співвідношення цих понять; їх супідрядність; етапи формування методичної компетентності майбутнього учителя фізики.

Підходи до тлумачення понять “компетенція / компетентність”. Аналіз наукових джерел засвідчив, що переважна більшість науковців трактує поняття “компетентність” як інтегральна “якість особистості” (Н.В.Кузьміна) та “рівень володіння компетенцією” (А.В.Хуторської). Стосовно тлумачення поняття “компетенція” нами встановлено існування двох підходів, які умовно названі у цій статті - *психологічний* та *дидактичний*. Зупинимось на аналізі цих підходів.

Компетенція як психічна якість (можливість виконувати діяльність). Прибічниками психологічного підходу є представники наукової школи І.О.Зимньої, які розрізняють категорії “компетенція / компетентність” за принципом “*потенційне - актуальне*” [4; 3]. Нами з'ясовано, що за цього

підходу компетенцію визначають як психічну якість особистості, яка відбиває **потенційні**, нереалізовані можливості людини у виконанні діяльності. З огляду на це, *компетентність* трактується як “актуальний прояв компетенції” [3, с.17], **актуальна** інтегральна здатність (або готовність і здатність). Як компетенція, так і компетентність *входять до структури особистості* і співвідносяться між собою як добре досліджені психологами “задатки” і “здібності” (С.Л.Рубінштейн, Б.М.Теплов та ін.). Науково доведено, що задатки є тим підґрунтям, за відсутності якого не можуть розвинути будь-які здібності. Очевидно, за аналогією зі здібностями, впливає поділ компетенцій, що зустрічається у дослідженнях, на *загальні* та *спеціальні*. Зокрема, В.М.Коровін зазначає, що “вищим навчальним закладам, які підписали Болонську декларацію, у межах проекту “TUNING” рекомендовано наступні групи компетенцій: *загальні* компетенції ...; та *спеціальні (професійні)* компетенції” [7].

На користь зазначеної аналогії можна віднести те, що *здібності, як і компетентності*, формуються, розвиваються і проявляються лише у *діяльності*. Але ця аналогія не є абсолютною. Так, М.Д.Нікандров зазначає, що незважаючи на те, що у перекладі з англійської “competence” у першому своєму значенні - це “здібність”, її не можна зводити до здібності [5]. Відмінність задатків і компетенцій полягає в тому, що задатки – можливості людини, зумовлені виключно спадковістю. Компетенції – потенційні, “приховані” можливості людини, які ґрунтуються не тільки на спадковості, до них входять знання у широкому їх розумінні: інформаційні, процедурні, оцінні, рефлексивні. Тоді компетентності – це реально існуючі, вже реалізовані, актуальні можливості людини (фахівця) у певній галузі.

Ми згодні з І.О.Зимнею, яка звертає увагу на те, що компетенції відбивають процедурну (“знаю, як” – когнітивна та технологічна складові), а компетентності – суб`єкту сторони діяльності людини (результат навчання – знання, вміння, навички; система ціннісних орієнтацій, звичок тощо) [3].

Співвідношення понять “компетенція / компетентність” за психологічного підходу представлена у таблиці 1 (у стовпцях 2 та 3).

Отже, за цього підходу, *і компетенція, і компетентність – внутрішні, психічні якості особистості, перша з яких існує у “прихованому”, ідеальному вигляді, відбиває потенційні можливості людини виконувати певну діяльність; друга – існує реально, характеризує суб`єкт діяльності (людину), його своєрідність, індивідуальний стиль та емоційно-ціннісне ставлення до діяльності.*

Таблиця 1

Співвідношення понять “компетенція / компетентність”

Компетенція як інформація	Інтеріоризована компетенція як процедурні знання (“знаю, як”)	Компетентність як суб`єктний досвід людини
1	2	3
<i>Зовнішнє, відчужене</i>	<i>Внутрішнє, особистісне</i>	
<i>Об`єктивне</i>	<i>Суб`єктивне</i>	
<i>Потенційне – можливе, передбачуване (3-тє значення)</i>	<i>Потенційне – те, що існує в потенції, у прихованому вигляді (2-ге значення)</i>	<i>Актуальне - що існує, проявляється в дійсності (2-ге значення)</i>
<i>Ідеальне – нереальне, що не існує в дійсності</i>	<i>Ідеальне – “приховане”</i>	<i>Реальне – що існує (проявляється) в дійсності</i>
<i>Типове, звичайне – що утілює в собі характерні особливості будь-якого типу осіб, явищ, предметів, що часто зустрічаються</i>	<i>Типове – що виявляє загальне в окремому, індивідуальному</i>	<i>Індивідуальне, унікальне – 1) притаманне, властиве тільки даному індивідууму, що відрізняє його від інших; 2) своєрідне, неповторне, оригінальне</i>
<i>Суспільне замовлення</i>	<i>Засвоєні знання та стратегії діяльності</i>	<i>Досвід діяльності</i>
<i>Інформація про стандарт (зміст діяльності): стандарт</i>	<i>Знання про стандарт (зміст діяльності)</i>	<i>Рівень відповідності стандарту</i>

– науково обґрунтовані вимоги		
----------------------------------	--	--

Компетенція як соціальне замовлення – освітній стандарт. За підходу, умовно названого нами *дидактичним* (за фахом його представників В.В.Краєвським, А.В.Хуторським та ін.), компетенція і компетентність розрізняються як “зовнішнє, відчужене” та “внутрішнє, особистісне” (або “об’єктивне / суб’єктивне”). На думку авторів:

- *компетенція* – це відчужене, задалегідь задане соціальне замовлення (норма) до освітньої підготовки учня, необхідної для його ефективної продуктивної праці у певній сфері;
- *компетентність* – усталена якість особистості і мінімальний досвід діяльності у даній сфері. Компетентність – це володіння учнем відповідною компетенцією, включаючи його ставлення до неї та до предмету діяльності [8, с.134-135].

З аналогічної позиції “компетенція / компетентність” розглядається В.В.Лебедевим, згідно з яким:

- “*компетенція* – система, що складається з понятійного апарату і дій, відбиває деякі об’єкти і дозволяє суб’єкту взаємодіяти з ними у певних контекстах;
- *компетентність* – суб’єктний досвід людини, що ефективно й якісно *реалізується через інтеріоризовані компетенції* в певних контекстах” [9, с.30].

Згідно з позицією В.В.Серикова, компетентність - це *особистісна якість* (основою якої є знання), що інтелектуально і особистісно обумовлена *соціально-професійною характеристикою людини* [11, с.344].

Співвідношення понять “компетенція / компетентність” за дидактичного підходу представлена у таблиці 1 (у стовпцях 1 та 3). Отже, з позиції зазначеного підходу *компетенція* - *зовнішнє, об’єктивне, ідеальне, типове, нормоване, стандартизоване знання про зміст діяльності людини (зміст освіти), представлений певним набором стратегій; компетентність*

– суб`єктний досвід людини з оволодіння стратегіями діяльності, рівень відповідності стандарту.

Отже, проведений вище аналіз підходів до інтерпретації понять “компетенція / компетентність” привів нас до висновків про існування як зовнішніх, так і внутрішніх компетенцій.

- 1) *Зовнішні професійні компетенції*: задаються суспільством як вимоги до професійної діяльності людини і являють собою зміст, стандарт діяльності, об`єктивоване знання типу “знаю, що” та “знаю, як”.
- 2) *Зовнішні освітні компетенції*: задаються вимогами професійної сфери до освіти, формують освітній стандарт. При цьому освітній стандарт як науково обґрунтовані вимоги (В.М.Полонський) - це зміст освіти, представлений не термінологією продуктів освітньої діяльності (знання, вміння, навички), а термінологією процесу їх набуття (компетенціями – стратегіями діяльності).
- 3) *Інтеріоризовані (внутрішні) компетенції* – змістовий компонент компетентності фахівця; “приховані” психічні якості людини, особистісний потенціал, можливість виконувати діяльність.
- 4) *Компетентність (внутрішня)* – якість особистості; рівень володіння компетенцією, особливе, індивідуальне, реальне, актуальне, мета і результат освіти, суб`єктний досвід діяльності.

Зауважимо, що пункти (2-3-4) відповідають етапам формування компетентності людини. Згідно з психологічною теорією діяльності (О.М.Леонтьєв), будь-яка діяльність завжди супроводжується двома послідовними процесами – інтеріоризацією та екстеріоризацією.

Інтеріоризація - (від лат. interior - внутрішній) - формування розумових дій і внутрішнього плану свідомості через засвоєння індивідом зовнішніх дій з предметами і соціальних форм спілкування [10]. У випадку, що розглядається нами, процес інтеріоризації відповідає “перетворенню” зовнішньої, відчуженої компетенції на внутрішню. Інтеріоризована

компетенція існує у вигляді ідеального образу майбутньої діяльності, уявного плану дій.

Екстеріоризація - (від лат. exterior - зовнішній) - процес, зворотний інтеріоризації – означає перехід зсередини зовні; це психологічне поняття, що означає перехід дій з внутрішньої і згорнутої форми у форму розгорнутої дії [10]. Ми розуміємо екстеріоризацію як процес “перетворення” компетенції на компетентність у процесі набуття досвіду діяльності.

Таким чином, навчально-професійну діяльність з формування компетентності фахівця можна зобразити у вигляді наступної схеми:

Рис.1. Схема формування компетентності

Супідрядність понять “компетенція / компетентність”. У процесі аналізу підходів до структурування понять “компетенція / компетентність” нами виявлено два протилежні погляди на цю проблему:

- 1) компетенція ширше за компетентність;
- 2) компетентність ширше за компетенцію.

Представники першого погляду дотримуються думки, що існує *компетенція* як потенціал, яка *проявляється у сукупності* актуальних *компетентностей*. Згідно з цією концепцією, компетенція - це цілісне, *неподільне* психічне утворення (здібність, здатність), а *компетентності* (в яких вона проявляється) – *стратегії діяльності*, які разом із знаннями, вміннями (діями), навичками (діями) утворюють компетенцію [2]. Схематичне відтворення цієї моделі має вигляд, зображений на рисунку 2.

Представники другого погляду [5] зміст освіти представляють як *сукупність* ключових *компетенцій*, у процесі засвоєння яких формується *компетентність* людини. Прихильники цієї моделі зазначають, що “компетентність складається з компетенцій, забезпечується компетенціями й виявляється в компетенціях” [6]; “компетентність – сукупність компетенцій” [1]. Зокрема, І.О.Зимня подає наступне “трактування компонентної структури компетентності:

- а) компетентність ширша за знання і уміння, вона включає їх;
- б) компетентність включає емоційно-вольову регуляцію її поведінкового прояву;
- в) зміст компетентності значимий для суб'єкта її реалізації;
- г) будучи активним проявом людини в його діяльності, поведінці, компетентність характеризується мобілізаційною готовністю як можливістю її реалізації у будь-якій ситуації, що цього потребує” [4].

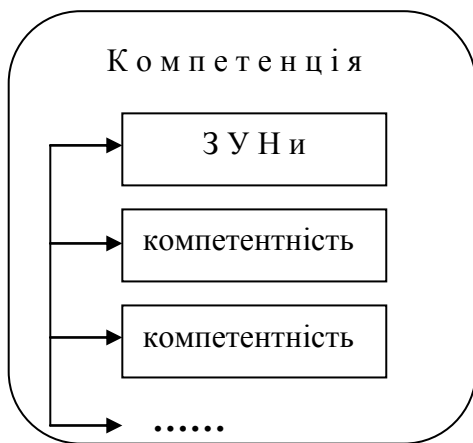

Рис.2. Модель компетенції

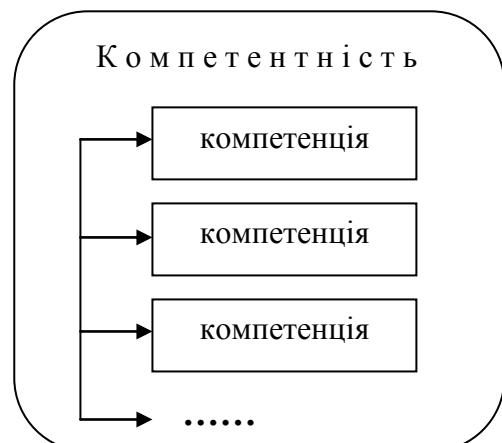

Рис.3. Модель компетентності

Схематичне відтворення даного підходу показано на рисунку 3.

Треба зазначити, що вітчизняні науковці дотримуються переважно другої моделі. В основу нашого дослідження покладено положення про те, що компетенції як уявні стратегії діяльності перетворюються на реальну компетентність в результаті набуття людиною індивідуального досвіду

певної діяльності разом з формуванням емоційно-ціннісного ставлення до неї та її продукту.

З викладеної вище позиції **формування компетентності фахівця** можна представити у вигляді **послідовності наступних етапів**:

- 1) пред'явлення інформації про зміст діяльності – демонстрація реального об'єкту методичної дійсності (перегляд відеоуроків кращих учителів, спостереження уроків учителів у школах, спостереження за “уроком-навчанням” в аудиторії); виділення алгоритму методичної діяльності учителя;
- 2) засвоєння алгоритму (евристичних приписів) методичної діяльності;
- 3) формування вмій проектувати власну діяльність – проектування уроків різних типів (розробка сценаріїв уроків) – створення уявного образу майбутньої діяльності;
- 4) формування методичних дій (вмій виконувати діяльність) – багаторазове відтворення алгоритму діяльності в лабораторних умовах (організація навчально-методичної діяльності – проведення мініуроків);
- 5) набуття досвіду цілісної методичної діяльності (під час активної педагогічної практики), формування індивідуального стилю методичної діяльності.

Висновки. Зовнішня компетенція існує у вигляді: а) суспільного замовлення, б) освітнього стандарту, сформульованого на основі цього замовлення. Внутрішня (інтеріоризована) компетенція – психічна якість, існує як потенціал в ідеальному вигляді, характеризує зміст діяльності. Компетентність – психічна якість людини, її суб'єктний досвід, що проявляється у реальній діяльності, включає не тільки компетенції, але й емоційно-ціннісні ставлення особистості.

Перспективи подальших розвідок у напрямі дослідження. Подальше дослідження полягатиме в розробці методики формування методичної

компетентності майбутнього учителя фізики у відповідності до наведених етапів.

Список літератури:

1. Богачков Ю.М. Деякі питання побудови та застосування стандартів ІКТ компетентностей учнів, вчителів, адміністраторів у дистанційному навчанні / Ю.М.Богачков, О.М.Кривонос // Інформаційні технології в освіті. Вип. 7. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2010. – С.166-169.
2. Голуб Г.Б. Метод проектов – технология компетентностно-ориентированного образования: Методическое пособие для педагогов – руководителей проектов учащихся основной школы / Г.Б.Голуб, Е.А.Перельгина, О.В.Чуракова; Под ред. проф. Е.Я.Когана. – Самара: Изд-во “Учебная литература”, Издат. дом “Федоров”, 2006. – 176 с.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
4. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека // Интернет-журнал "Эйдос". - 2006. - 4 мая. <http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm>. - В надзаг: Центр дистанционного образования "Эйдос", e-mail: list@eidos.ru.
5. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. Стенограмма обсуждения доклада А.В.Хуторского в РАО // Интернет-журнал "Эйдос". - 2002. - 23 апреля. <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423-1.htm>. - В надзаг: Центр дистанционного образования "Эйдос", e-mail: list@eidos.ru.
6. Компетенции успеха учителя иностранных языков [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://prosv.ru/Attachment.aspx?Id=7410>
7. Коровин В.М. Реализация основных положений компетентностного подхода в образовательной деятельности российских вузов / В.М.Коровин // Вестник ВГУ. – Воронеж, 2010. – С.105-110.
8. Краевский В.В., Хуторской А.В. Основы обучения: Дидактика и методика. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр “Академия”, 2007. – 352 с.
9. Лебедев В.В. Исследовательская компетентность педагога: технология мыследеятельности / В.В.Лебедев // Наука и школа. – 2010. - №1. – С.29-35.
10. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Политиздат, 1972. – 304 с.
11. Сериков В.В. Компетентностная модель содержания высшего образования – путь к новому качеству / В.В.Сериков // Управление качеством профессиональной подготовки специалистов в условиях перехода на многоуровневое образование: сб. науч. ст. по итогам Всерос. науч.-практ. конф. Волгоград, 22-25 сент. 2008 г.: в 2 ч. – Волгоград: Изд-во ВГПУ “Перемена”, 2008. – Ч.1. – 381 с.

Korobova I.V.

Kherson State University

**TO PROBLEM OF CORRELATION AND COLLATERAL
SUBORDINATION OF CONCEPTS "COMPETENSE / COMPETENCE"**

“Надійшла до редакції

Відомості про автора:

Коробова Ірина Володимирівна – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізики ХДУ, докторант кафедри теорії та методики навчання фізики і астрономії НПУ імені М.П.Драгоманова.

Адреса для листування: 73039, м.Херсон, а/с № 347. Коробова І.В.

Тел: (050) 946 - 58 - 69; (0552) 32 - 67 - 69.